

A TÁRSADALMI FORRADALOM.

(Második közlemény.)

A mai sociálisták gondosan kerülnek a jövő társadalom tervezésével való komolyabb foglalkozást. A mily erősek és kifogyhatatlannak a fennálló viszonyok ostromozásában, ép oly bizonytalanok és szófukarok a létesítendő új állapotok körülírásánál. Mindazonáltal Plató köztársaságától Schäffle collectiv termelési rendszeréig az emberi elme sok phantasticus szülöttével találkozhatni, a melyeket messze vezetne a való élet világában körülhordozni. Úgy véljük azonban az elmondottakban is eléggé kimutattuk a földtulajdon ellen folytatott harcznak merőben alaptalan és igazolatlan voltát.

Másként áll némileg a kérdés a városi telek és házbirtok ellen intézett támadásokkal. Itt már a földnek nem felkelhető, hanem elválaszthatatlanul hozzá kötött térbeli tulajdonságáról van szó, mely ritkaságánál fogva ép oly monopoliumszerű előnyöket biztosít birtokosa számára, mint például a nagy keresletnek örvendő ásványvízforrás tulajdona. Valamely gyorsan emelkedő város közepén egy idején megszerzett pusztai telek a tulajdonos minden fáradtsága nélkül értékében megtöbbszöröződik, mert ugyanazt a tért mással pótolni lehetetlen. Fogyasztó embereknek pusztán sűrű megfordulása bizonyos ponton, e helyekre nézve értéknövekedést hoz létre. E tünemény a nemzetgazdaságtannak ismét egy eléggé ki nem fejtett pontját képezi. A jelenség ugyan köznapi és ismeretes, melyre socialisták sűrűn hivatkoznak, de a társadalmi összhatás, termelés és fogyasztás egy ponton való összehalmozódásának ereje nem foglalta még el helyét a tudományos közgazdaságtan alapfogalmai között. A termelési tényezők között kivételesen némely nemzetgazda csak a munkát tekinti egyedül létezőnek. Joggal győzedelmeskedett azonban az a felfogás,

hogy három tényező létezik: a munka, tőke és a természet. E tényezőkhöz felfogásunk szerint az emberi együttlét tényezője sorakozik, mert ez is értéktermelő sajátsággal bír. Értéknek nevezzük pedig mindazt, a mi szükségletek kielégítésére alkalmas vagy ily javakkal becserélhető. A pusztai telek nem képvisel értéket a saharai sivatagon, de úgy a magánosra, mint a nemzetre nézve értékes és bármiféle javakkal becserélhető a párisi concorde-téren. Ezen értékét pedig minden munka nélkül az ott megforduló emberek együttlétének köszönheti.

Ezen értéktermelő tulajdonsága a társadalmi együttlétnek nemcsak a térre, hanem az összes emberi viszonylatokra kiterjed. Ez teszi lehetővé a munka hatályosságának rendkívüli fokozását a munkafelosztás által; ez hozza létre a munkás-osztály jövőjének legfőbb biztosítékát, a kínálatot meghaladó munkakeresletet; ez könnyíti meg a legkülönbözőbb fogyasztási cikkek összehalmozásával bármiféle szükségletnek olcsóbb és gyorsabb kielégítését; ez fokozza a termelés egyik főrugójának erejét, a forgalom, csere gyorsaságát; ez szaporítja meg csodálatos mértékben a foglalkozások számát, jövedelmezővé tevén olyan munkát is, mely távolságokra nem érvényesíthető, vagy a szükségelők csekély száma miatt nem űzhető. Ez szaporítja meg a szükségleteket, részint az által, hogy a soknemű állással és foglalkozással változatos igényeket támaszt, részint azért, hogy a magasabb szellemi és anyagi élvezetek iránti érteket felébreszti és finomítja. Ez teszi lehetővé egyfelől a munkafelosztás útján a tömeges olcsó termelést, másfelől munka- és erő-egyesítéssel a szétszórtan lakó emberek által nem létesíthető szellemi, valamint nyereszkeskedő célú vállalatok létesítését.

Robinson szintén termelhetett értéket saját szükségletének kielégítésére, de környezet hiányában helyzete minden irányban meg volt súlyosítva. Csak saját egyéni ereje felett rendelkezvén, mások által készített szerszámokhoz nem juthatván, saját szükségleteinek kielégítése hasonlíthatatlanul több munkát követelt tőle, mint a társadalomban élő egyéntől, de egyszersmind valóban emberi szükségleteinek legnagyobb része kielégítetlenül maradt. Tápláléka csak az élet fentartására szorítkozott, ruházata, lakása sem kényelemnek, sem izlésnek meg nem felelt; élete nyugtalanságban és bizonytalanságban folyt. Robinsonnak éhen kellett volna halnia, ha elemi csapás éri

szigetét; öregségére, betegsége alatt nem nyerhetett volna ápolást, gyógyszert; embertársainak készítménye, a lőfegyver nélkül nem menthette volna meg életét. Bármily értékes javakat hozott volna létre esetleg fenmaradó munka erejével, nem cserélhette volna ki a saját szükségének megfelelő cikkekkkel. Fáradságos napi munka után a silány táplálékon kívül nem részesülhetett semmiféle szellemi és anyagi élvezetben. Annak, a mivel bírt, a mit előállított és az őt környező egész szigetnek csak azon része képviselt reá nézve értéket, a mit belőle használt vagy elfogyasztott, a többi mind értéktelen és hiábavaló volt, mert hiányzottak az emberek. És valjon más emberek érkezésével szintén csak annak lett volna értéke, a mit sajátjukból ezen emberek saját használatukra fordítottak volna? Korántsem. Megjött volna egyszermind annak is az értéke, a mivel Robinson saját szükségletét meghaladó mennyiségben bírt, s mindkét rész olyan előnyökre tett volna szert, a minőket azelőtt nélkülözni volt kénytelen. Társul nyervén Pénteket, Robinson helyzete tetemesen kedvezőbbé vált, a nélkül, hogy Pénteknek oka lett volna panaszkodni sorsa romlásán. Mindkettő kevesebb fáradságnak árán többnemű szükségleteit elégítette ki És Robinson példájára az emberek helyzete emberekkel összeköttetésben folyton javul. Falvakat nem keres fel a vasút, szintársulat, omnibus-vállalat, kiállítás, nyomda, gyógyszertár, szobrász, festő, zeneművész és mindazon ezerféle különböző vállalat és folyton szaporodó sajtószerű kenyérkereset, mely a központokon dús jövedelmet hajt. A míg tehát az emberek csekély számának következtében szükségleteiket csak részben elégíthetik ki, viszont a lakosok egyrészt számtalan jövedelmes pályától vagy mellékkeresettől vannak megfosztva, másrészt munkakereslet hiányában ugyanazon fáradsággal sokkal kevesebb jövedelemre tehetnek szert, a mi ritka népességű távolabbi vidékeken a munkabérnek tudvalevőleg alacsony voltában nyer kifejezést. Viszont azonban, ha jó közlekedési eszközök nem hozták közelebb egymáshoz az embereket — miután jó közlekedés egy hatása a népesség sűrűségével — a munka termékei sem bírnak értékkel, valamint sok természetadta kincs egészen a semmi értéket sem képviselő pusztá terekig. Mindezekre nézve az emberek sűrűbb együttlétével értékemelkedés áll be s ez fokozódik világvárosoknak minden képzelhető emberi szükségletet folyton kevesbülő fáradsággal kielégítő csodás gazdasági szervezetéig, mely-

ben minél több lesz az ember, annál becsesebb és keresettebb lesz legfőként a munka. Így lesz a természeti állapottal szemben a népesedő társadalom a szabadság megvalósítója, miután a helyesen értelmezett szabadság egyéni emberi céljaink minél könnyebb elérésében áll.

Valjon most már azon ténynyel szemben, hogy szabadság anyagi jóllét és szellemi műveltség csakis sűrűbb lakóssággal bíró államokban létezik és a nagyobb városok mohósággal gyűjtik fel egy pontban a vidék lakosságát, tagadható-e, hogy az emberek együttlétének olyan productiv ereje van, mely ugyanazon munka, tőke és természeti erő mellett nem érvényesítheti magát ritka népesség, szétszórt lakosság között?

Erre azt válaszolhatnák sokan, hogy a sűrű népesség által nyújtott előnyök és értékfokozódás a munka-egyesítésből és munkafelosztásból, továbbá a tőkefelhalmozódásból veszi eredetét, tehát visszavezethető munkára és tőkére. Elfogadva a tételt, akkor is ténynek marad, hogy ritka népesség kizárja a munka-egyesítés, felosztás és tőkehalmozódás lehetőségét is szétszórtan ugyanazon munka és tőke kevesebb vagy épen semmi értékkel sem bír; az értékfokozódás tehát a népsűrűségtől ered. Semmiféle productiv erő nem működhetik önmagától, a tőke munkára, a munka a természet terményeire támaszkodik, s egyik a másikba átszáll, de a népesség sűrűségének közepette létrejő tulajdonságoknak és dolgoknak értéke, mely más körülmények között nem érvényesül. Ilyen a pusztta tér értéke, minek létrehozatalához munka-egyesítés, tőkefelhalmozódás nem járult, de valamely más productiv célra irányítva meg kell lennie mindkettőnek, hogy amannak értéke is megjöhessen. Az énekes, zenész, szobrász munkát nem egyesít és nem oszt fel, művészete nem tőkefelhalmozódás, s ennek daczára, a míg productiói a fővárosban olyan értékkel bírnak, melyet palotákkal cserélhet be, a falvakon önmaga sem élhetne meg. És ez így van ezerféle fővárosi foglalkozással.

Az érték-productivitás ezen eléggé nem méltatott ténye ellen nem hozható fel ellenvetésül, hogy itt csak értékátzállásról és nem termelésről van szó, mivel egyik csak összegyűjti, a mit a másik kiad, mint a bürzejátéknál, a melyben egyiknek vesztesége alkotja a másiknak nyereségét s a köz semmivel sem épül. Ellenkezőleg, a művész szobra, festménye, melyeknek létrejövetelét a ritka lakosság

megakadályozza, új termény, mely használati és csere-értékkel bír. E művek megtekintéséből, az ének és zene meghallgatásából, a menyiben ez emberekre nézve izlésnemesítő és értékkel bíró élvezet, minden egyes épen akkora részt veszen ki magának, mintha az egész kiállításnak vagy előadásnak csak egy nézője volna, a mi megbuktatná a vállalkozást. A míg tehát a börzejátékban egyik elvesztette, a mit a másik nyert, itt senki sem veszít, de a művész sokat nyer, mert új értéket hozhatott létre. Avagy tekintsünk egy omnibus-vállalatot. A kik felszállanak mindnyájan megtakarítják azt a tőkét, a mit a ritkábban lakott utcákban kocsira költenek; viszont a vállalat is jobban virágzik, mint a falvakon, habár ugyanannyi munka és tőke fordítottatott is rá.

Visszatérve most már kiindulási pontunkhoz, senki sem tagadhatja, hogy a telek tulajdonosa nagyobb városokban előnyökre teszen szert. A dolog lényege azonban ott fordul meg, hogy a sűrű lakosság ezen értéknövelő ereje nemcsak a puszta telkekre, hanem más értékekre is kiterjed, s ezek között nagy mértékben az emberi munkára. A telek-speculáció egyike csupán azon megszámlálhatatlan nyereséges üzletnek, melyekre élelmes embereknek a nagy városok kínálnak. Valamely emelkedő város puszta telkeiből vásárolni lehet épen olyan veszteséggel járó, mint nyereséges vállalat. A fejlődés irányzatait kipuhatolni, szerencsés tappintatra van szükség, s a népesség szaporodásának, a közlekedési erek megnyiltának idejéig a befektetett tőke kamatainak vesztesége magát a tőkét is gyakran felemészti. A házhelyek vásárlásában épen olyan verseny jó létre, mint bármiféle vállalatokban, melyeknek egyik része jól vagy más része balul üt ki. Valamely háziúr nyereségének megítélésénél pedig a socialisták nem tekintik, a mit a többiek vesztek, a mint nem azt, a mit ugyanazon fővárosi előnyökből mások is nyerhetnek, holott nagy városban valamennyi munkás bére magasabb, a hordár, hivatalszolga vagy pinczér, az ügyes szatócs, fiakkeres, sőt a koldus is, ha emberjárta helyen foglal helyet vagy nyer alkalmazást, tőke nélkül is oly jövedelemre tehet szert, melyet számos vidéki földesúr megirigyelne. Nem egy fővárosi portásnak 4—5 ezer forintra becsülik rendes évi jövedelmét, a pinczerek házakat vásárolnak, hordárok egy vidéki napszámos napi fáradoalmának tized részével úriasan tartják családjukat. Tőkebefektetéssel pedig omnibus-, propeller-, sikló- és

gyár-vállalatok, lovarda, színház, hírlap, igen számos esetben egyetlen élelmes gondolat bármiféle teleknél dúsabb jövedelmet hajt, de ugyanakkor száz más vállalat esetleg szerencsétlen véget ér.

A városi telek természetének közelebbi vizsgálatából egy lényeges, de szintén nem eléggé méltatott különbség tűnik ki, a földbirtokkal téve összehasonlítást. A míg ugyanis a föld termő erejét csak szűk korlátok között lehetséges fokozni, a teleknek térbeli tulajdonosságát épen nem lehet, legfeljebb emeletekkel, a mi már nem ott, hanem távolabb esik; mégis ennek daczára a szolgálat, a mit az ily tér teljesít, nemcsak a házbirtokosra, hanem mindenkire nézve, a ki igénybe veszi, vég nélkül megtöbbszöröződik a népességgel. Egy főváros központján a lakos ugyan magasabb bért fizet, de összes szükségleteit közvetlen közelből a legváltozatosabb igényekhez mérten elégítheti ki, többet lát, tapasztal és nagyúri hajlamait érvényesítheti. Az üzlet, mely e pontokon foglal helyet, annyira nyereségesnek ígérkezik, mint máshol nem. A központon székelő kereskedelmi és ipari vállalatok tulajdonosai rendszerint azon polgárai a városnak, a kik legtöbbre vitték, nemcsak azért, mivel csupán ők bírják fedezni a magas boltbért, hanem a miért központi üzlettel bírnak. A vendéglős, bérkocsis, kinek itt van állomása, az elhaladó omnibus, hordár, colporteur mindnyájan élvezik a járt hely fokozódó értékét. Ennek következtében az állam, mely a szociálisták kívánsága szerint a városi házakat kisajátítaná, szintén csak magas bért volna kénytelen venni, ha csak egyes polgároknak kiváltságokat osztogatni nem akar. A vidéki lakósokon elkövetett méltatlanság nélkül ő sem könnyíthetne tehát a fővárosi lakósok sorsán.

Mindazonáltal tény, hogy nagy városok háztulajdonosai szerencsésen választott kiváltságos helyzetben vannak, s a városi telek birtoka nem hasonlítható a vidéki földtulajdonhoz sem. Az államnak kétségtelen feladatát képezi, hogy ezen egyszer megszerzett előnyöknek végnélküli fokozódását lehetőleg mérsékelje s az alsóbb osztályokra eső hátrányait enyésztesse. E célra szükséges a város területén új központokat teremteni, utcákat nyitni, a város terjedelmét növelni, ugyanakkor a közlekedés olcsóságáról gondoskodni, aként, hogy a munkások esetleg a közeli vidéken is lakhassanak, s mindenek felett a munkás-lakások egészségügyi követelményei felett őrködni. De még ezen javításoknak is bizonyos határt szab azon kö-

rülmény, hogy általuk a főváros munkásokkal halmoztatik el, a munkabér tetemesen alászáll és munkásválságok zavarják meg a természetes fejlődés által mindig legbölcsebben megalkotott összhangot.

Mindezekből pedig az tűnik ki, hogy a nagyobb városok házbirtokosainak kiváltságát képező előnyöket a lakosság minden rétegére kiterjedő előnyök kísérik, azokat, mint ezeket, állami hatalommal megszüntetni nem volna czélszerű, de nem is volna lehetséges.

Vessünk ezek után egy tekintetet a socialista ostrom legfőbb tárgyára, a tőkére.

A míg ezen elmékedéseket papirra tettük, akadt kezünkbe egy legújabban megjelent francia munka Franciaország nyomoráról a 19. század végén. E komoly igényű dolgozat a többek közt így panaszkodik: A jelen nemzedék biztonságának és boldogságának elvesztét siratja. Hamis fényűzés, költekezés, anyagi és erkölcsi fejetlenség mind olyan társadalmi szervezet szülötte, mely meg van hamisítva kiindulási pontjában és végcéljaiban. Politikai és gazdasági rendszer az egyenlőtlenségre alapítva, törvények a valóságos egyenlőség romlására, miután a munkás népet a tőke mindenhatóóságának szolgáltatták ki, minden monopolum, minden kiváltság egy lelkiismeretlen osztály kezében, mely nem engedelmeskedik más szabálynak, mint kapzsiságának; válságok, átalakulások, melyek ellensúlyozzák a termelést, felhágatják az első rendű szükségletek árát és nyomorba döntik a munkást; a pénz állati szeretete lett mozgatója minden cselekedetnek s elnyomta a lelkekben a hazafiságot és nemesebb ösztönöket, melyek fajunkat jellemzik. Az elégtelenség általános, a hitel megingott, a bukások szaporodnak, a műhelyek elhagyottak, a munkás kenyér nélkül van... Kenyér nélkül!... minden embernek egyenlő joga enni, mert egyenlő joga élni; s mégis sokan halnak el éhen közöttünk...

Ez-e hát, a mire kérkedve hivatkoznak, a társadalmi egyenlőség?

Ilyen vége kellett-é lennie annak, a miért atyáink harcoltak, a kik hitvallásnak mondták ki a testvériség eszméjét és az emberi jogokat törvénykönyvünk homlokára irták?

Az ő kielégíthetetlen kapzsiságával — mond tovább a socialista író — az ő nyers zsarnokságával, az egyenlőség iránti undorával, a polgári osztály egy század óta egész viharát gyűjtötte feje fölé a

haragnak és gyűlöletnek, mely ki fog törni a többé-kevésbé közel jövőben. A kezei között levő hatalom hovatovább elviselhetlenebbé lett a munkás osztályra nézve. Az ország belefáradt, hogy pénzét folyton az apró és nagy bank- és budget-bárók zsebeibe dobálja.

Az író majd közelebről is körülírja gyűlöletének tárgyát. A polgári osztálynak nevezem — úgymond — a sors urait, a kiknek a proletárok alá vannak vetve, a kiknek akaratahoz vannak lánczolva; azon embereket, a kik a tőke birtokában vannak, szolgálatjukban tartják az ipart, tetszésük szerint elégitik ki szükségleteiket s a maga teljességében élvezik a jelent. Polgárságnak nevezem a birtokosokat a leggazdagabbaktól, a városok uraitól a legkisebbekig, falvaink aristokratáiig.

Ime ily hangon írott s folyton gombamódra szaporodó művek adnak kifejezést ama társadalmi forrongásnak, mely szerteszét munkáskongressusokkal, munkaszünetekkel, dinamitmerényletekkel igazolja komoly jellegét.

Sajátságos átalakulás!

A harc az állami mindenhatóságért Europa államaiban hosszú időközön keresztül a dynástiák, a papság és nemesség között folyt, mígnem e két utóbbinak erejét az állandó hadsereg által és a polgári osztály felnevelése útján megtörték az absolut dynástiák. Erre a megizmosodott polgári osztály az úgynevezett harmadik rend egy századdal ezelőtt erejének és jogosultságának tudatában elseperte hatalmi polczáról a francia forradalom alatt mindeniket. És ime az első és második rend hatalmának megtörése után most egy század mulva a negyedik rend: a munkásosztály forrong és szervezkedik, hogy megdöntse a harmadik rendnek rá nézve immár elviselhetlenné vált zsarnokságát, s összes civilisationkat egy mindeniknél nagyobb szabású ádáz harcczal fenyegeti, melynek czélja eltörölni a földszinéről mindent, a mi egyik embert a másik fölé emel, s a valódi egyenlőséget meghamisítja.

A sok mindent maga alá foglaló emberi jogok nevében foly a küzdelem most is, habár nem annyira eszményi alakban, mint egy századdal előbb, mert az idézett socialista is azon tételben összpontosítja indokolásait, hogy mindenkinek joga van enni, miután joga van élni. Egy századdal előbb a szólás, sajtó, lelkiösmeret, munkaszabadság, most az étkezési szabadság ugyanazon országban a jelszó.

Előbb a törvények előtt, most az ételadagokban követelnek egyenlőséget. Minthogy pedig a jó falatokat a tőke birtokosai kapkodják el úgy, hogy másoknak a sovány falatokból sem jut, a czél mindenek felett megtörni a tőke hatalmát, mely munka nélkül egyesek kezei között halmozódik föl, megbuktatja minden téren a kisebb vállalkozásokat, s rabszolgájává tesz mindenkit, a ki munkája után él.

E súlyos vádakkal szemben csak a tőke természetének szigorú vizsgálata adhat a harcz jogosultsága felől teljes fölvilágosítást.

E vizsgálatból meggyőződünk csakhamar, hogy a tőkének valódi természete önmagában távolról sem a növekvés, hanem a pusztulás; hogy a tőke nem ellensége a munkásnak, hanem legfőbb gyámola; hogy a tőke erejének megtörésével, egész polgáriasodásunk török meg, s épen azokat sujtaná a legmélyebb nyomor, a kik leginkább el vannak keseredve ellene.

Tőkének nevezünk némi eltéréssel a divatos felfogástól, mindent, a mi bárminő emberi szükséglet kielégítésére vagy erre czélzó dolgok előállítására alkalmas és mint ilyen értékesíthető. Tőke az emberi munkaerő, minden szerszám, gép, a minek segítségével, minden anyag, a miből javakat termelhetni. Tőke az eleség, a mivel ember és az ő szolgálatára rendelt hasznos állat él; a ruházat, melylyel testünket fedjük vagy cziczomázzuk; a butorzat és ház, melyben lakunk; az utak, középületek, melyek közhasználatban vannak. Tőke végül a fennebb elősorolt összes javak képviselőjére, s a köztük szükséges cserének lehetővé tételére: a pénz.

Mindannak, a mit felsorolánk, rendeltetése, hogy elhasználtasék és kikerülhetetlen végzete, hogy emberi tevékenység hozzájárulása nélkül elpusztuljon. A gép, eleség, ruházat, ház idő folytán önmagában tönkre megy. Ruházatot a divat, butort, gépet, lakást az idő foga, új találmány, jobb berendezés változtat meg értékében, nem is szólva ezúttal az elhasználás mindent felemészítő tényezőjéről.

Valjon a pénznek mindezekkel ellenkező volna-e természete? Már elméletileg is merőben lehetetlen, hogy a pénz, mely csak a többi javak képviselőjére hivatott, önmagában semmiféle emberi szükségletet ki nem elégít s minden érdeme csak abban rejlik, hogy általánosan elfogadtatván csereeszközül, közvetíti a javak kicserélését, — lehetetlen mondjuk, hogy a pénznek önmagától növekedő természete volna akkor, a mikor mindennek, a mit képvisel, sorsa a

pusztulás. Tényleg a pénz, még legbiztosabb alakját, a nemes fémét érte is alatta, nemcsak kopik és elvész, hanem a mi döntő momentum, a polgárisodás előhaladtával tetemesen veszíti értékét. A ki egy félszázaddal ezelőtt családjának biztosítására egy félmilliót gyűjtött, mely azon időben 6%-százalékkal 30 ezer forintot kamatozott, a nyugati államokban ma már elvesztette fele vagyonát, mert ugyanazon pénztőke 3 százalékkal csak 15 ezer forintot jövedelmez a család számára. Sőt ennél is nagyobb csapás érte a családot, mert ugyanezen idő alatt a munkadíj értéke a tőkével szemben meglepőleg felhágott. A múlt század végén még, a mint említők, Kolozsvárt 10—12 kr volt a mezei napszám ára, a mi ma 90 kr és 1 forint. A ki tehát akkor 1000 frtnak kamatjával a maga céljaira másokkal 500 napon át dolgoztathatott, ma, ha a kamat ugyanakkora volna, csak 50 napszámot vehetne igénybe. Minthogy azonban a kamatláb is kisebb, az amakkor tekintélyes pénztőke majdnem megsemmisült e tekintetben kezei között. A limitációk szerint ezen időben 10—12 frt volt a jó szakácsné évi bére, s a ki úgy gondoskodott utódairól akkor, hogy a háznál rendes szakácsnét tarthassanak, ma arról győződne meg, hogy ugyanazon tőkének jövedelmeivel a ház szolgáltatásban a főzőné egy hónapig sem éri be.

Mi növelheti meg tehát a tőkét, ha minden: az idő, használat, fogyasztás, sőt a civilizáció is egész kétségtelenül az ő pusztítására törekszik?

Felelet: a tőkét csak az növelheti, a miből a tőke lesz, t. i. a munka.

Százezer forintom magától nem nő meg a ládafiában, sőt bizonyosan apad értékében. Arra, hogy gyarapodhassék, legelső sorban ki kell osztanom az egészet munkásemberek között, hogy azok a munka termékét adják érte cserébe, s a körültekintés, belátás mérvéhez képest, lehet veszíték, lehet nyerek a cserén, de az, a kinek munkáját megjutalmaztam vele, semmiféle esetben sem veszít. Mondjuk, gyárat, házat építtetek vagy kamatozásra adom a tőkét. Mindenkép munkával cserélem el és az elvesztés esélyeinek teszem ki. Ha gyárat építtetek, a tervező, vállalkozó, építő munkások, az anyag előállítói, berendezéshez a gépek készítői, később a foglalkozó munkások között kerül kiosztásra a tőke, s rajtam kívül legfelebb az építési vállalkozó veszíthet a cserén, de a kik minden fokon a valódi

munkát végzik, legkevésbé vannak kitéve a veszteség esélyeinek. Ha házat építtettek, az építő munkásokon kívül a bérlők végeznek valamely foglalkozást a bérösszegnek megfelelő és pénzzel becserélhető productumok előállítására véget. Ha magam használok a házat, fogyasztom a tőkét, s csak azon esetben nem veszítek, ha megfelelő munkával pótolom a veszteséget. Ha takarékpénztárban kamatoztatom, az intézet azoknak fogja kikölcsönözni pénzem, a kik a társadalom különböző rétegeiben munkával a kikölcsönzött értéknél magasabb értékű productumokat hoznak létre, s ezen érték egy részét, mint kamatokat beszolgáltatják. Ha első fokon bankár vagy uzorás veszi is kölcsön az intézettől a pénzt, a végső vonalban mindig csak munkát követel az önmagáért, mert az ő segítségével nem állítván elő semmiféle érték, elfogyasztás után sem maga a tőke, sem kamatai többé nem kerülhetnének vissza. Magának a börzének árhullámzásai is ezen végső tényezőn alapulnak. Hausse a munka zavartalan működésének és az előállított fogyasztási cikkek előnyös kicserélésének reménye. Baisse a munkában bármi oknál fogva beálló zavar és a termények cseréjében fenyegető veszteség. Bankok, vállalatok részvényei mind a munka és termékének cseréje körül felmerülő esélyek befolyása alatt állanak, sőt az állampapírok árfolyamán is az dönt, hogy a polgárság munkájából az adótan a kamatok fedezetére szolgáló rész minő esélyeknek van alávetve?

Képzeltető ugyan a tőkének más forrásból eredő növekedése is, s ezek között egyiket, az élénkebb forgalom okozhatja, de ez csak alárendelt szereppel bír, s az előny, a melyet a telektulajdonosoknak nyújt, egyszersmind a társadalom minden rétegére kiterjed. Lehetséges továbbá, hogy börze-, sors-, szerencsejáték által, vagy más úton vonja magához egyik tőke a másikat, de ez csak átszállása a már meglévő tőkének s a munkást, a ki termel, s nem csak költ, ezen jelenség nem érdekelheti, miután rá nézve közömbös, hogy a meglévő tőke miként cserél urat; ha pedig érdekelné, akkor tovább kutatva a csere is csak az ő javára szolgálhat, miután a tőke mindaddig vándorol, a míg pazar kezeken jár, s legtöbb esetben csak akkor áll meg, a midőn munkások közbejöttével új productióra fordítatik.

Bátran állíthatni tehát, hogy a tőke növekedésének legfőbb, majdnem egyetlen forrása, a munka, ha nem is épen a főkebirtokos,

de egyáltalán emberek munkája. Tőke és munka tehát a legszorosabban egymásra vannak utálva, egyik sem létezhetvén a másik nélkül. A kis iparos sem kezdhet egyáltalán foglalkozást műhely, szerszámok és akkora tőke nélkül, mint a mennyi az előállítandó iparczikkek anyagához és addig, a míglen készítményeit értékesíti, maga és családja fentartására szükséges. A mezei napszámos bérében a földbirtokos előlegezi a termés értékesítéséig a tőkét, a gyermekek felnevelésében pedig a szülők, mígnem az utódoknak munka útján és ismét csak munka által, mert terjesztés nélkül a tudomány is holt kincs, — a szerzett ösmeretek az eredeti befektetést ismét visszatértítik. Ha egy hirtelen csapás által megsemmisülne minden tőke, megsemmisülne vele az emberiség, mert nem volna többé, s az emberiség nem is teremthetné elő, a miből keresztül élje a holnapot.

Viszont a tőke nélkülözhetetlenül rá van utálva a munkára. A tőke, miként már láttuk, fogyasztási czikkekből állván, természet-szerűleg rendeltetése az apadás. Arra, hogy fenállhasson és esetleg növekedhessék, feltétlenül arra van kényszerítve, hogy folyton reprodukálja, újratermesse önmagát a munka által. A tőkebirtokos kénytelen vállalatokban forgatni tőkét, vagy kikölsönözni, hogy mások forgassák saját kisebb-nagyobb vállalataikban, de mindenként és bármi téren munkával, illetőleg új termékekkel váltsák fel. Világos tehát, hogy a productióra a tőkének a legaldásosabb hatása van. Minél több a tőke, annál nagyobb a kereslet a munka után s annál több ember nyer foglalkozást, annál inkább emelkedik a munka értéke. A tőkefelhalmozódás tehát nem csapás, hanem a munkából élőknek legfőbb érdeke, mert e tőkének élete tulajdonképpen a munkáskezeken fordul meg, közöttük minél többször feltétlenül ki kell, hogy osztassék és minél nagyobb tőkemennyiség kerül kiosztásra, annál kedvezőbb a munkás sorsa.

Természetes, hogy a ki a tőkét saját rendelkezése alá akarja vonni, annak dolgoznia kell vagyis a munka termékét adnia érette cserében. E cserénél a nyereség alkotja a kamatot, s ha a csere mindig előnyös a tőkepénzesre nézve, a tőke megnövekedik, de balgaság feltenni, hogy valamely cserénél mindig csak az egyik fél és kizárólag a tőkepénzes nyerhetne. A tőke becserélése munkával, azaz javakkal vagy mondjuk szükségleti czikkekkal, nem egyéb, mint a köznapni életben és annyiféle alakban előforduló vásár, mely tudvale-

vőleg kettőn áll. E vásár mindig egy természetű akár pénzünkkel egy kalapot veszünk, akár a kalapok elkészítéséhez a munkaerő felett alkuszunk. A vásárban rendszerint vevő és eladó egyenlő rangban állanak, s helyesen ítélve meg az ügyletet, a legtöbb esetben mindkét fél nyer benne. Egyik megszerezte az alkalmas cikket kielégítésére szükségleteinek, a mely célra a pénztőke önmagában teljességgel nem volt használható, a másik fél pedig olyan munkát értékesített, a melynek vásárlók nélkül kevésbé vehette volna hasznát. Ha a vásár nem volna mindkét részre nyereséges, egyik félnek hiányoznia kellene arról. Annyi azonban mindenkép bizonyos, hogy minden vásárhoz tőkére van szükség egy részt pénzben, más részt termékekben vagy munkaerőben.

DR. BÉKÉSY KÁROLY.

(Folytatása a jövő füzetben.)
